

УДК 341:620.9

DOI: 10.36550/2522-9230-2025-19-384-388

Гулак Олена Василівна,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України
lenagulac8118@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-9004-0185

Ладиченко Віктор Валерійович,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ndi_land_law@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-7823-7572

Улютіна Олена Анатоліївна,

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ulutina@nubip.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-1982-9911

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено енергетичну безпеку як важливу складову національної безпеки держави в умовах сучасних глобальних викликів. Обґрунтовано, що енергетична безпека є багатовимірною категорією, яка охоплює економічні, політичні, екологічні та правові аспекти функціонування держави, а також має стратегічне значення для забезпечення її суверенітету та стабільного розвитку. Проаналізовано основні підходи до визначення поняття енергетичної безпеки, встановлено відсутність єдиного наукового підходу до її змістового наповнення.

Досліджено міжнародно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки, зокрема роль міжнародних договорів, спеціалізованих організацій та регіональних інтеграційних об'єднань у формуванні сучасних стандартів енергетичної політики. Особливу увагу приділено діяльності Міжнародного енергетичного агентства та політиці Європейського Союзу щодо диверсифікації джерел енергопостачання, розвитку відновлюваної енергетики та підвищення енергоефективності.

Акцентовано на сучасних викликах енергетичної безпеки, серед яких збройні конфлікти, руйнування критичної інфраструктури, кіберзагрози та політизація енергетичних ринків. Визначено, що для України особливого значення набуває міжнародне співробітництво, інтеграція до європейського енергетичного простору та гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами.

Зроблено висновок про необхідність комплексного підходу до забезпечення енергетичної безпеки, що поєднує національні та міжнародно-правові механізми, спрямовані на підвищення стійкості енергетичної системи та зміцнення енергетичного суверенітету держави.

Ключові слова: безпека, національна безпека, енергетична безпека, міжнародна безпека, міжнародне співробітництво.

Gulak O., Ladychenko V., Ulyutina O. ENERGY SECURITY AS A COMPONENT OF NATIONAL SECURITY: THE INTERNATIONAL LEGAL ASPECT

The article examines energy security as an important component of national security in the context of contemporary global challenges. It substantiates that energy security is a multidimensional category encompassing economic, political, environmental, and legal aspects of state functioning, and has strategic importance for ensuring sovereignty and sustainable development. The main approaches to defining the concept of energy security are analyzed, and the absence of a unified scientific approach to its substantive content is established.

The international legal foundations of ensuring energy security are explored, in particular the role of international treaties, specialized organizations, and regional integration associations in shaping modern standards of energy policy. Special attention is paid to the activities of the International Energy Agency and the policy of the European Union regarding the diversification of energy supply sources, the development of renewable energy, and the improvement of energy efficiency.

Emphasis is placed on current challenges to energy security, including armed conflicts, destruction of critical

infrastructure, cyber threats, and the politicization of energy markets. It is determined that for Ukraine, international cooperation, integration into the European energy space, and harmonization of national legislation with European standards are of particular importance.

The conclusion highlights the necessity of a comprehensive approach to ensuring energy security, combining national and international legal mechanisms aimed at increasing the resilience of the energy system and strengthening the state's energy sovereignty.

Keywords: security, national security, energy security, international security, international cooperation.

Постановка проблеми. Енергетична безпека у сучасних умовах посідає одне з центральних місць у системі національної безпеки держави, оскільки стабільне, безперервне та доступне енергозабезпечення є необхідною передумовою функціонування економіки, оборонного сектору, критичної інфраструктури та соціальної сфери.

Актуальність дослідження енергетичної безпеки як складової національної безпеки зумовлена сучасними глобальними викликами, що пов'язані з нестабільністю енергетичних ринків, зростанням геополітичної напруженості, кліматичними змінами та трансформацією світової енергетики. «Незважаючи на науково-технічний прогрес та інші безперечні здобутки, якими нині активно користується людство, сьогодні світ знаходиться на межі екологічної катастрофи. Природні запаси небезмежні» [1; 2]. Аналогічне стосується і енергетичної безпеки, позаяк стара модель енергетики теж знаходиться на межі кризи через ті самі причини: вичерпність ресурсів та технологічну трансформацію. Додаткових ризиків відповідний напрямок отримує через суттєві соціально-політичні потрясіння, що призвели до активних воєнних дій.

Актуальність дослідження енергетичної безпеки як складової національної безпеки зумовлена сучасними глобальними викликами, що пов'язані з нестабільністю енергетичних ринків, зростанням геополітичної напруженості, кліматичними змінами та трансформацією світової енергетики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у розробку зазначеної проблематики здійснили такі вчені, як: Ю. Ващенко, Я. Вертеба, І. Гончарук, В. Микитенко, Ю. Продан, О. Сердюченко, А. Сменковський, О. Суходоля, Г. Рябцев, А. Шевцов, І. Яковюк тощо. Дослідженню окремих аспектів міжнародно-правового забезпечення енергетичної сфери присвячені праці С. Білоцького, О. Вишнякова, Б. Кормича, А. Новицького, Р. Петрова та інших.

Мета статті – комплексний аналіз енергетичної безпеки як складової національної безпеки крізь призму міжнародно-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», «національна безпека» розуміється як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [3].

Традиційно виокремлюються такі сфери національної безпеки, де існують і можуть виявлятися загрози національним інтересам, а саме: зовнішньополітична сфера; сфера державної безпеки; воєнна сфера і сфера безпеки державного кордону; внутрішньополітична, економічна, соціальна, гуманітарна, науково-технологічна, екологічна та інформаційна сфери. Окрім того, виділяють й інші підвиди національної безпеки, зокрема таких, як: геополітична, генетична, демографічна, епідемічна, етнічна, інтелектуальна, політична, психологічна, радіаційна, техногенна, юридична та деякі інші види безпеки. Серед наведених підвидів національної безпеки, енергетична безпека відсутня, оскільки на рівні профільного чинного законодавства вона визначається не як самостійний підвид, а як структурний елемент економічної безпеки. У свою чергу, Закон України «Про ринок електричної енергії», розглядає економічну безпеку як частину національної безпеки України через призму енергетичної незалежності, енергетичної ефективності та важливості критичної інфраструктури [4].

Серед стратегічних документів у сфері енергетичної безпеки варто вказати Енергетичну стратегію України на період до 2050 року, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 року № 373-р. Дана Стратегія визначає ключові напрями та заходи у сфері енергетичної політики, включаючи забезпечення енергетичної безпеки, підвищення енергоефективності та розвиток енергетичної інфраструктури [5]. Текст Енергетичної стратегії наразі публічно не доступний.

Сучасні дослідники пропонують різні підходи до визначення енергетичної безпеки, висвітлюють її багатовимірний характер, обґрунтовують альтернативні концепції та наукові позиції. У зв'язку з цим відсутня єдність у трактуванні змісту цієї категорії, а також не сформовано узгодженої концептуальної моделі енергетичної безпеки, яка б комплексно враховувала сучасні виклики та загрози. Так, Ю. Ващенко енергетичну безпеку тлумачить як стан захищеності носіїв енергетичних інтересів від загроз дефіциту в забезпеченні їхніх потреб в енергії за допомогою гарантованого доступу до безпечних для життя, здоров'я людини та навколишнього природного середовища енергетичних послуг належної якості за економічно обґрунтованими й доступними цінами на умовах безперервності, надійності, диверсифікованості джерел енергопостачання, ефективності та раціональності, використання енергетичних ресурсів з відновлюваних джерел енергії, рівного доступу для всіх категорій громадян [6, с. 41]. А. Дейна визначає енергетичну безпеку як комплекс взаємопов'язаних і раціонально збалансованих теоретичних, практичних, економічних, правових та екологічних заходів, що гарантує повне й безперервне задоволення потреб держави в паливно-енергетичних ресурсах відповідної якості в будь-який час, у будь-якому місці, за будь-яких умов,

можливість економіки країни забезпечити ефективне використання енергоресурсів як у виробництві товарів і послуг, так і населенням та можливість налагодження зовнішньоторговельних зв'язків щодо експорту / імпорту енергоресурсів [7, с. 162]. В. Ліпкан визначає енергетичну безпеку як «...: 1) складову економічної безпеки, процес управління загрозами та небезпеками, за якого унеможливується дефіцит в забезпеченні споживачів економічно доступними паливно-енергетичними ресурсами прийнятної якості в нормальних і надзвичайних умовах, включаючи порушення стабільного паливно- і енергопостачання, а також забезпечується ефективне функціонування підсистеми енергетичної безпеки; 2) процес управління загрозами та небезпеками, за якого забезпечується стале функціонування і розвиток паливно-енергетичного комплексу, в тому числі послідовне і активне проведення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення» [8, с. 502].

Аналіз наукових підходів свідчить, що дослідники акцентують увагу на різних її аспектах – від гарантування безперебійного та доступного енергопостачання до забезпечення ефективного функціонування енергетичного сектору та управління ризиками і загрозами. Водночас спільним для більшості підходів є розуміння енергетичної безпеки як стану та процесу, спрямованого на забезпечення стабільного, надійного, економічно доступного й екологічно безпечного енергопостачання, що виступає ключовою передумовою сталого розвитку держави та її національної безпеки.

У структурі національної безпеки енергетична безпека виконує системоутворюючу функцію, оскільки від неї залежить робота транспорту, промисловості, зв'язку, систем охорони здоров'я, оборонного комплексу та органів державної влади. Вразливість енергетичної сфери автоматично породжує ризики для функціонування всіх інших секторів національної безпеки. Саме тому сучасні держави розглядають енергетику не лише як економічний ресурс, а як стратегічний об'єкт державної політики та міжнародного співробітництва.

Енергетична безпека є складною багатоаспектною категорією, яка поєднує в собі ознаки економічної, екологічної, технологічної, інформаційної та воєнної безпеки. У найбільш загальному розумінні її можна визначити як стан захищеності держави, суспільства та економіки від загроз, пов'язаних із дефіцитом енергоресурсів, порушенням постачання, ціновою нестабільністю, руйнуванням енергетичної інфраструктури, зовнішньою залежністю та політизацією енергетичних ринків.

Міжнародно-правовий аспект енергетичної безпеки виявляється насамперед у формуванні загальних принципів співробітництва держав у сфері використання, транспортування та захисту енергетичних ресурсів. Хоча універсального міжнародного договору, який би комплексно регламентував усі питання енергетичної безпеки, фактично не існує, відповідне регулювання здійснюється через систему міжнародних актів, регіональних домовленостей, рішень міжнародних організацій та спеціалізованих договірних режимів.

Поняття «енергетична безпека» вперше стало об'єктом теоретичних і практичних досліджень лише на початку 70-х рр. XX ст. в результаті першої світової енергетичної кризи, що була пов'язана з ембарго країн-членів ОПЕК на постачання нафти в розвинені країни. Реакцією на ці події стало усвідомлення та вироблення Світовою енергетичною радою ООН визначення енергетичної безпеки як упевненості в тому, що енергія буде наявна в розпорядженні в тій кількості і тій якості, що потрібні за таких економічних умов [9, с. 28].

Однією з найбільш впливових спеціалізованих міжнародних енергетичних організацій є Міжнародне енергетичне агентство, засноване рішенням Організації економічної співробітництва та розвитку від 15 листопада 1974 р., а також Угодою про Міжнародну енергетичну програму (м. Париж, 18 листопада 1974 р.).

Міжнародне енергетичне агентство наголошує, що енергетична безпека охоплює здатність уникати, пом'якшувати та управляти енергетичними кризами, а також забезпечувати безперервний доступ до енергії за прийнятною ціною [10].

Сьогодні Міжнародне енергетичне агентство концентрує свою увагу на чотирьох напрямках, так званих «4Е»: енергетичній безпеці (energy security) – через сприяння диверсифікації, ефективності та гнучкості в усіх енергетичних галузях; економічному розвитку (economic development) – шляхом забезпечення стабільних поставок енергії до країн-членів і розвитку вільних ринків для стимулювання економічного зростання й усунення енергетичної бідності; екологічній обізнаності (environmental awareness) – завдяки аналізу можливих політичних рішень і заходів, покликаних компенсувати негативний вплив енерговиробництва та споживання на навколишнє середовище та зміну клімату; загальносвітової взаємодії (engagement worldwide) – через забезпечення тісної співпраці з країнами, які не є членами МЕА, особливо з найбільшими виробниками та споживачами, для пошуку рішень загальних енергетичних та екологічних проблем [11].

Окреме значення мають механізми Міжнародного енергетичного агентства, створені для колективного реагування на перебої у постачанні енергоносіїв. Зокрема, в межах системи Міжнародного енергетичного агентства держави-учасниці зобов'язані підтримувати резерви нафти на рівні щонайменше 90 днів чистого імпорту, що є інструментом колективної відповіді на кризи постачання. Такий підхід демонструє, що міжнародно-правове забезпечення енергетичної безпеки має не лише декларативний, а й практично-інституційний характер.

Особливого розвитку міжнародно-правові механізми енергетичної безпеки набули в праві Європейського Союзу. Після 2022 року ЄС істотно посилив нормативно-організаційні заходи у сфері енергетичної стійкості, диверсифікації джерел постачання та скорочення залежності від російських викопних ресурсів. У відповідь на труднощі та перебої на світовому енергетичному ринку, спричинені вторгненням росії в Україну, 18 травня 2022 року Європейська Комісія презентувала План дій REPowerEU, спрямований на трансформацію енергетичної системи ЄС та поступову ліквідацію залежності від російського викопного палива через впровадження енергоефективності, диверсифікацію енергопостачання, прискорення «зеленого» енергетичного переходу, та проведення енергетичних реформ. REPowerEU, зокрема, передбачає прискорений розвиток «зеленої» генерації, в першу чергу сонячної і вітрової, а також виробництво «зеленого» водню [12].

Подальша дорожня карта 2025 року спрямована на поетапне усунення залежності від російських енергоносіїв, прискорення розвитку відновлюваної енергетики, підвищення енергоефективності та забезпечення безпеки постачання в державах-членах. Європейська Комісія прямо пов'язує розвиток чистої енергії, диверсифікацію та скорочення імпорту викопного палива з енергетичною незалежністю й безпекою постачання [13].

У сучасних умовах міжнародно-правовий вимір енергетичної безпеки вже не обмежується питаннями доступу до ресурсів. Він охоплює захист критичної енергетичної інфраструктури від збройних атак, диверсій, кібератак та інших гібридних загроз. У цьому сенсі норми Статуту ООН, міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини формують загальну правову основу, в межах якої атаки на цивільні енергетичні об'єкти розглядаються як дії, що суперечать міжнародному праву та створюють загрозу міжнародному миру і безпеці. Документи ООН 2025 року вкотре зафіксували засудження атак на критичну енергетичну інфраструктуру України та наголосили на необхідності їх негайного припинення.

Для України міжнародно-правовий аспект енергетичної безпеки має особливе значення. По-перше, енергетична система держави є об'єктом постійного воєнного та гібридного впливу. По-друге, інтеграція до європейського енергетичного простору потребує гармонізації внутрішнього законодавства з правом ЄС та запровадження європейських стандартів стійкості, прозорості та диверсифікації. По-третє, міжнародне співробітництво у сфері енергетичної безпеки є для України важливим механізмом захисту національних інтересів, відновлення енергетичної інфраструктури та зміцнення енергетичного суверенітету.

З огляду на це, енергетичну безпеку доцільно розглядати як інтегральний елемент національної безпеки, що формується під впливом як внутрішньодержавних, так і міжнародно-правових чинників. Її ефективне забезпечення неможливе без участі держави в міжнародних енергетичних режимах, розвитку стратегічних партнерств, диверсифікації джерел енергії, підтримки резервних потужностей, розвитку відновлюваних джерел та правового захисту енергетичної інфраструктури.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що енергетична безпека є невід'ємною складовою національної безпеки, яка, попри відсутність її виокремлення як самостійного виду на законодавчому рівні, фактично виконує системоутворюючу функцію в структурі забезпечення життєдіяльності держави, суспільства та економіки. Її значення зумовлене критичною роллю енергетики у функціонуванні ключових сфер – від промисловості та транспорту до обороноздатності та державного управління.

Міжнародно-правовий аспект енергетичної безпеки характеризується відсутністю єдиного універсального договору, що комплексно регулював би відповідні відносини, однак компенсується розгалуженою системою міжнародних угод, інституцій та механізмів співробітництва. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, зокрема Міжнародне енергетичне агентство, а також регіональні інтеграційні об'єднання, насамперед Європейський Союз, який активно формує сучасні стандарти енергетичної безпеки через політику диверсифікації, енергоефективності та розвитку відновлюваної енергетики.

Для України питання енергетичної безпеки набуває особливої актуальності в умовах збройної агресії, що супроводжується системними атаками на енергетичну інфраструктуру. У цьому контексті ключового значення набуває інтеграція до європейського енергетичного простору, гармонізація національного законодавства з правом ЄС, розвиток міжнародного співробітництва, диверсифікація джерел енергопостачання та відновлення енергетичної інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гулак О.В. Сучасний стан пожежної безпеки в лісах України : правовий аспект. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С. 150-152. URL: https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/3_2015.pdf
2. Гулак О.В. До питання забезпечення екологічної безпеки в сучасних соціально-економічних умовах. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 182-185. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0e4cefd0-7b90-49f5-bdbc-bc07a5bbf43f/content>
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
4. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text>

5. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від від 21 квітня 2023 р. № 373-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-%D1%80#Tex>
6. Ващенко Ю. В. Державне регулювання у сфері енергетики України: адміністративно-правовий аспект: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. К., 2015. 488 с.
7. Дейна А. Ю. Теоретичні основи статистичного забезпечення регулювання енергонезалежності України. *Економіка і організація управління*. 2017. Вип. 1. С. 160–170.
8. Ліпкан В.А. Національна безпека України : навчальний посібник. К. : Кондор, 2008. 552 с.
9. Енергетична безпека України : Стратегія та механізми забезпечення / за ред. А.Л. Шевцова. Дніпропетровськ : Пороги, 2002. С. 28.
10. Міжнародне енергетичне агентство. URL: http://www.iea.org/subjectetqueries/keyresult.asp?KEYWORD_ID=4103.
11. Білоцький С. Міжнародно-правові засади та інституційні механізми регулювання відносин у сфері екологічно орієнтованої енергетики. О. : Фенікс, 2015. 546 с.
12. Вітроенергетичний сектор України 2022 огляд ринку в умовах війни. К., 2023. 84 с.
13. ЄС планує повністю позбутися залежності від російських енергоносіїв, Комітет з питань інтеграції України до ЄС URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/261890.html

REFERENCES:

1. Hulak, O. V. (2015). Current state of fire safety in the forests of Ukraine: legal aspect. *Comparative and Analytical Law*, (3), 150-152. URL: https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/3_2015.pdf [in Ukrainian].
2. Hulak, O. V. (2016). On the issue of ensuring environmental safety in modern socio-economic conditions. *Comparative and Analytical Law*, (1), 182-185. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0e4cefd0-7b90-49f5-bdbc-bc07a5bbf43f/content> [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018). *On national security of Ukraine: Law of Ukraine No. 2469-VIII of June 21, 2018*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *On the electricity market: Law of Ukraine No. 2019-VIII of April 13, 2017*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19> [in Ukrainian].
5. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023). *On approval of the Energy Strategy of Ukraine until 2050: Order No. 373-r of April 21, 2023*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-%D1%80> [in Ukrainian].
6. Vashchenko, Y. V. (2015). *State regulation in the energy sector of Ukraine: Administrative and legal aspect* (Doctoral dissertation). Kyiv. [in Ukrainian].
7. Deina, A. Y. (2017). Theoretical foundations of statistical support for regulation of Ukraine's energy independence. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, (1), 160–170. [in Ukrainian].
8. Lipkan, V. A. (2008). *National security of Ukraine*. Kondor. [in Ukrainian].
9. Shevtsov, A. L. (Ed.). (2002). *Energy security of Ukraine: Strategy and mechanisms of provision*. Porohy. [in Ukrainian].
10. International Energy Agency. (n.d.). *Energy security*. URL: http://www.iea.org/subjectetqueries/keyresult.asp?KEYWORD_ID=4103 [in English].
11. Bilotskyi, S. (2015). *International legal principles and institutional mechanisms of regulation in the field of environmentally oriented energy*. Feniks. [in Ukrainian].
12. *Wind energy sector of Ukraine 2022: Market review under wartime conditions*. (2023). Kyiv. [in Ukrainian].
13. Verkhovna Rada of Ukraine. (n.d.). EU plans to completely eliminate dependence on Russian energy resources. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/261890.html [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 25.11.2025